

УДК 334.012.64:332.122

В. В. Міца,
начальник відділу управління комунальним майном, Закарпатська обласна рада

РОЛЬ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЕКОНОМІЧНОМУ І СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ГРОМАД

V. Mitsa,
head of department of communal property management Transcarpathian Regional Council

ROLE OF SMALL BUSINESS IN ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT OF COMMUNITIES

У статті досліджено роль та значення малого підприємництва в соціально-економічному розвитку громад, запропоновано пріоритетні напрями його розвитку для більш активного включення в структуротворчі процеси економіки. Від рівня розвитку малого підприємництва залежать багато соціально-економічних показників, зокрема рівень конкуренції, інновації, ефективність виробництва тощо. Проведено аналіз підприємницького середовища в Україні, його сильні та слабкі сторони, а також комплекс рішень для усунення адміністративних перешкод для малого бізнесу в країні.

In the article the role and importance of small business in the socio-economic development of the communities suggested priority areas of development for a more active involvement in the processes of structure-economy. The level of small business depends on many socio-economic indicators, including the level of competition, innovation, efficiency and so on. The analysis of the business environment in Ukraine, its strengths and weaknesses, as well as a set of solutions to eliminate administrative barriers for small business in the country.

Ключові слова: малий бізнес, підприємство, громада, соціально-економічний розвиток, економіка, стратегія, конкуренція.

Key words: small business, enterprise, community, socio-economic development, economics, strategy, competition.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Все частіше фахівці з економічного розвитку відмовляються від традиційних підходів до економічного розвитку, що передбачає набір підприємств з надання їм податкових пільг та фінансових преференцій. Натомість вони роблять акцент на створенні нових і підтримку існуючих малих підприємств. Такий підхід має дві важливі функції. Перша полягає в розробці та підтримці підприємств і малого бізнесу. Друга передбачає розширення і поліпшення інфраструктури і розвиток та найм висококваліфікованої і освіченої робочої сили. Обидві функції залежать значною мірою від поліпшення якості життя в суспільстві і створення привабливого бізнес-клімату.

Досвід показує, що стратегії економічного розвитку, спрямовані на залучення великих фірм навряд чи будуть успішними, або успішними тільки з великими витратами. Крім того, шляхом створення інноваційних

підприємств малого бізнесу формується бізнес середовище, яке сприяє створенню більшої кількості робочих місць, ніж одне або два великі підприємства. Необхідно враховувати, що не тільки нові підприємства будуть створювати робочі місця, а також за рахунок інновацій деякі підприємства можуть активізувати свій розвиток, створити додаткові робочі місця і стати лідерами галузі в майбутньому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням питань впливу підприємницького середовища на розвиток громад замається значне коло науковців. Зокрема Буркинський Б.В. досліджує роль малого підприємництва в соціально-економічному розвитку регіону [1]. Оцінено переваги малого підприємництва порівняно з великим бізнесом та охарактеризовано сучасний стан малого сектору підприємництва в

Таблиця 1. Основні показники стану державної реєстрації суб'єктів господарської діяльності в Україні за 2010—2014 рр.

Показники	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Загальна кількість зареєстрованих (юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців) суб'єктів господарської діяльності, в тому числі:	2183928	1701620	1600127	1722070	1932161
Кількість зареєстрованих юридичних осіб	378810	375695	364935	393327	341001
Кількість зареєстрованих фізичних осіб – підприємців	1805118	1325925	1235192	1328743	1591160

Джерело: [5].

регіонах України Соколенко В.А., Струковою А.Г. [2]. Юрко Т.С. розглядає малі підприємства як структуротворчий елемент національної економіки [3]. Шадура-Никипорець Н.Т. вважає малий бізнес головним фактором стабілізації, що здатен підвищити добробут населення, сприяти зайнятості та демонополізації економіки [4].

Проте низка питань, пов'язаних з формуванням ефективного бізнес-середовища для малих підприємств, потребує глибокого вивчення, у зв'язку з постійною мінливістю зовнішніх умов.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб оцінити соціально-економічну роль малого бізнесу для розвитку громади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Малий бізнес є генератором створення робочих місць, але так само великі підприємства є каталізаторами формування підприємств малого бізнесу, для вироблення окремих елементів продукції або надання послуг. Важливо також, що, як правило, великі компанії пропонують кращі робочі місця, ніж малий бізнес з точки зору рівня оплати і сталості. Крім того, існує мало переконливих доказів того, що малі підприємства мають перевагу над великим бізнесом в інноваційності. Тому необхідні додаткові дослідження, щоб правильно оцінити аргументи на користь стратегії розвитку малого бізнесу.

На перший погляд, можна було б припустити, що велика фірма буде стимулювати економічне зростання громади за рахунок прямого ефекту — формування високого рівня зайнятості і оплати праці. Насправді, як показує досвід, надання різного роду преференцій великим підприємствам і відсутність належного рівня конкуренції не стимулюють економічний розвиток громади і мають велику ймовірність успіху тільки із значними витратами.

Дослідження показують, що розташування на території громади нового підприємства з кількістю працюючих більше 300 осіб дуже часто призупиняє розвиток діючих підприємств та не стимулює створення малих фірм. Зокрема розташування нового заводу від 1000 працюючих, стимулює додаткове створення в середньому тільки 285 робочих місць протягом наступних п'яти років. Діюче підприємство при розширенні на додаткових 1000 робочих місць може призупинити створення 715 робочих місць на інших діючих підприємствах на цій території.

Також слід відмітити позитивні зовнішні ефекти від діяльності великих підприємств, що включає зв'язки з постачальниками, збільшення споживчих витрат, передача професійних знань від однієї фірми на іншу, спільне використання кваліфікованої робочої сили. Але негативні зовнішні ефекти також необхідно враховувати. Вони включають у себе обмеження кількості робочих місць, повільне підвищення заробітної плати, перевантаженість інфраструктури тощо.

Коли ми говоримо про місцеву економіку, успіх часто пов'язують з найбільшими підприємствами — часто вони є лідерами галузі, які надають різні послуги і створюють робочі місця. Однак не менш важливим є вклад, здійснений місцевим малим бізнесом. Ринок, який насичений значною кількістю різних суб'єктів малого бізнесу, відіграє важливу роль в економічному зростанні громади і їх вплив не можна недооцінювати.

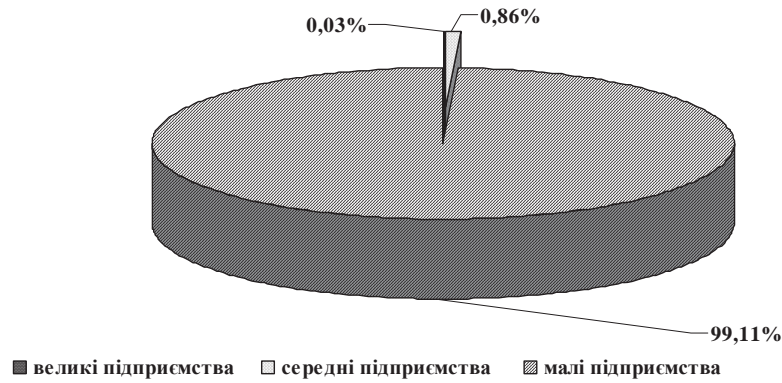
Одним із позитивних аспектів є те, що малі підприємства сприяють економічному зростанню через створення в регіоні робочих місць для кваліфікованих робітників. Вважається, що робочі місця для кваліфікованих фахівців створюють великі корпорації, проте є також значна кількість робочих місць, створених і підтримуваних малими підприємствами.

У той час як малий бізнес не може мати велику кількість співробітників по відношенню до загальної чисельності населення, кількість підприємств, що мають можливості для зайнятості населення є більшою. З точки зору розвитку громади, велика кількість малих підприємств з невеликим числом кваліфікованих робочих місць є настільки ж цінною, як незначна кількість великих роботодавців.

Можливість для працевлаштування у різних сферах економіки також має велике значення. У той час, як одна велика компанія може мати обмежену кількість видів діяльності, змішаний ринок малого бізнесу пропонує можливості працевлаштування для більш широкого кола кваліфікованих фахівців. Це також дозволяє громаді підтримувати розміщення трудових ресурсів, що допомагає запобігти муніципальній залежності від конкретного сектору економіки.

Підтримка різних сфер зайнятості є різновидом інвестиційних вкладень і дозволяє пом'якшити економічний ризик, розширюючи свою базу зайнятості в різних галузях, замість того, щоб покладатися на успіх однієї.

Поліпшення якості життя населення є ще однією важливою економічною функцією малого бізнесу. Маючи широкий спектр конкурентоспроможних малих підприємств, громада може стимулювати населення до життя і праці в тому ж регіоні. У віддалених перифер-

Рис. 1. Кількість підприємств за їх розмірами у відсотках до загальної кількості підприємств в Україні станом на 01.01.2015

Джерело: [5].

ійних регіонах є значні можливості для розвитку малого бізнесу. Стимулюючи розвиток різних видів малих підприємств, одночасно стимулюється місцева економіка за рахунок вкладення в неї коштів місцевих жителів.

Щодо підприємницького сектору в Україні, то за інформацією з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України станом на 01.01.2016 було зареєстровано 1159,9 тис. суб'єктів господарської діяльності, з них: 38,6 тис. юридичних осіб та 1121,3 фізичних осіб — підприємців. Загальна кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання, у порівнянні з відповідним періодом, збільшилася на 50,3 тис. суб'єктів, що на 4,5 % більше ніж за відповідний період минулого року.

Кількість зареєстрованих суб'єктів господарської діяльності, станом на 01.01.2015 становить 1,93 млн одиниць, що на 12,2 % більше ніж за відповідний період минулого року (див. табл. 1).

Як видно з таблиці 1, протягом 2010 — 2014 років кількість діючих суб'єктів господарської діяльності постійно змінюється. Так, у 2013 році кількість юридичних осіб збільшилася на 7,78 %, а у 2014 році — зменшення на 13,3 % і станом на 01.01.2015 становила 341,0 тис. од. Кількість фізичних осіб — підприємців станом на 01.01.2015 становила 1,6 млн одиниць, що на 19,75 % більше ніж за відповідний період минулого року.

Найбільша кількість суб'єктів господарської діяльності функціонують у м. Києві (25,44 %), Дніпропет-

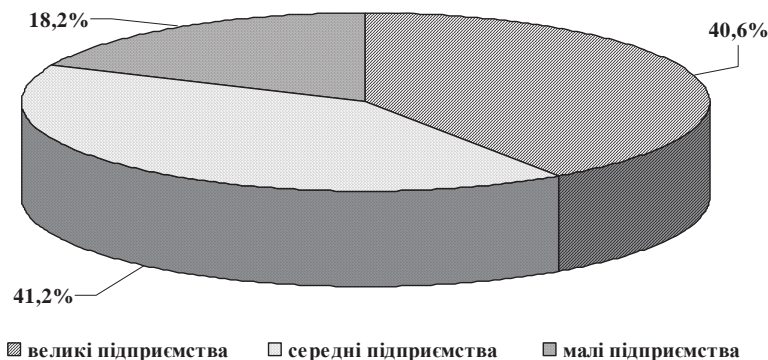
ровській (7,93 %), Харківській (7,26 %), Одеській (6,95 %) та Львівській (5,42 %) областях.

Станом на 01.01.2015 структурі вітчизняного підприємництва за розміром частка малих підприємств становила 99,11 %, середніх — 0,86 % та великих — 0,03 % (див. рис. 1).

У регіональному розрізі переважна кількість середніх підприємств України здійснює свою діяльність в Києві та Київській області, Дніпропетровській, Харківській, Донецькій, Львівській та Запорізькій областях. Найбільша кількість суб'єктів малого підприємництва здійснює свою діяльність в Києві та Київській області, Дніпропетровській, Харківській, Львівській Запорізькій та Донецькій областях

Станом на 01.01.2015 року загальна кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України становила 449 одиниць, що на 18,78 % більше ніж за звітний період попереднього року. Зазначений показник збільшився у порівнянні з аналогічним показником звітного періоду попереднього року у зв'язку із збільшенням кількості фізичних осіб-підприємців з 292 одиниць до 370 одиниць у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України. Показник кількості малих підприємств протягом 2010—2014 років коливався в межах 76 — 82 одиниць у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України.

Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) великими підприємствами становила

Рис. 2. Питома вага підприємств України у обсязі реалізованої продукції за 2015 р.

Джерело: [5].

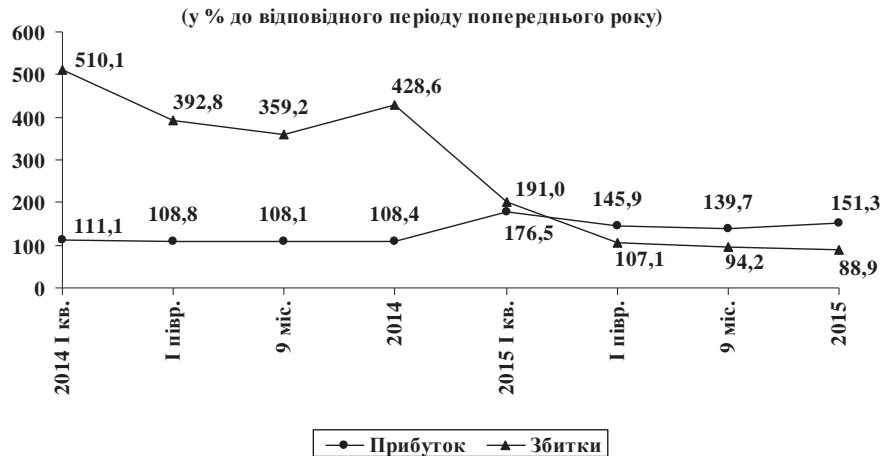

Рис. 3. Темпи зростання (зниження) прибутку та збитків підприємств в Україні

Джерело: [5].

40,6%, середніми підприємствами — 41,2% суб'єктами малого підприємництва — 18,2% (див. рис. 2).

У розподілі за видами економічної діяльності пріоритетними сферами діяльності суб'єктів підприємництва залишаються промисловість (37,17%), оптова та роздрібна торгівля (36,8%) та сільське господарство (7,22%).

У 2015 р. фінансовий результат до оподаткування великих та середніх підприємств становив 230,6 млрд грн. збитків (у 2014 р. — 389,1 млрд грн. збитків). Прибуток становив 279,1 млрд грн. і порівняно з попереднім роком збільшився на 51,3%. Збитків допущено на суму 509,7 млрд грн. (на 11,1% менше, ніж за 2014 р.). Частка збиткових підприємств у 2015 р. порівняно з попереднім роком скоротилася на 5,8 в.п. — до 31,9% (див. рис. 3).

Кожна громада прагне, щоб на її території розміщувалися великі підприємства. В той же час недооцінюється роль в економічному розвитку малих підприємств та приватних підприємців. Однією з причин недостатньої уваги до малого бізнесу є невелика кількість робочих місць та грошового обороту.

Дослідження показують, що малі підприємства відіграють вирішальну роль в економічній системі громади. Важливість визначається тим, що в розвинених країнах як мінімум одне з шести домогосподарств володіє таким бізнесом. Малі підприємства наймають місцевих громадян, що сприяє покращенню економічної ситуації в громаді.

Для громад набагато легше залучити і підтримувати малий бізнес в якості стратегії економічного розвитку, ніж створювати умови для розміщення на своїй території великих підприємств. Дуже часто саме малі підприємства призводять до економічного зростання громади, оскільки є більш гнучкими та настільки ж інноваційними, як і великі підприємства.

Формально на рівні держави і уряду в цілому роль малого бізнесу в економіці країни не заперечується і, навіть навпаки, особливо акцентується його важливість і необхідність його підтримки. Однак у дійсності будь-яких серйозних зрушень в динаміці розвитку малого бізнесу не відбувається. Звідси очевидно, що на макро-економічному рівні є низка факторів, що гальмують розвиток малого підприємництва та тим самим знижу-

ють ефективність роботи діючої підприємницької інфраструктури та заходів державної підтримки в цій сфері. При цьому низка проблем і факторів, що гальмують її розвиток не знаходять свого вирішення. Весь спектр проблем розвитку малого бізнесу можна розділити на дві групи. Перша з них стосується сфери взаємовідносин малого бізнесу з державою; друга — економічні умови функціонування суб'єктів господарювання.

Звернемося до світового досвіду в галузі вивчення сутності адміністративних бар'єрів і вироблення заходів для їх зниження. Так, починаючи з 80-х років ХХ століття, європейські країни серед численних бар'єрів на шляху розвитку підприємництва стали виділяти в окрему групу так звані адміністративні бар'єри і вживати заходів щодо їх аналізу та усунення.

На даний час адміністративні бар'єри вважаються серйозною перешкодою на шляху розвитку малого і середнього бізнесу як в країнах з розвинутою ринковою економікою, так і в країнах з перехідною економікою, де мале підприємництво досі перебуває в складній ситуації. Що стосується формулювання поняття "адміністративні бар'єри", то це перешкоди з боку державних органів, пов'язані з необхідністю виконання надлишкових правових правил і процедур, передбачених правовими актами і діями органів влади.

У країнах ЄС адміністративними бар'єрами називають в загальні всі обов'язкові адміністративні процедури, виконання яких обумовлено вимогами, що впливають з національного або міжнародного законодавства. Необхідність зниження адміністративних бар'єрів викликана наступними причинами: занадто складні форми звітності і вимоги та велика їх кількість; занадто часта необхідність подачі форм звітності та постійні їх зміни.

У країнах з ринковою економікою накопичено не тільки досвід оцінки адміністративного тягаря, а й сформувалася практика з його мінімізації. Виходячи з світового досвіду, можна виокремити різні механізми, використовувани державними органами для усунення адміністративних бар'єрів.

Традиційний підхід заснований на застосуванні загальних норм законодавства, що встановлюють статус суб'єктів малого підприємництва і спрямованих на забезпечення захисту їх прав і законних інтересів. У той же час особливістю сучасного періоду є більш широке

використання процедур і заходів інституційного характеру. Йдеться про створення спеціальних комісій щодо усунення адміністративних бар'єрів, основною метою яких є формування сприятливих умов для підприємництва шляхом подолання адміністративних перешкод в його розвитку. Такі комісії створені у Великобританії, Німеччині, Данії та багатьох інших країнах. Їх завдання включають підготовку рекомендацій щодо зниження адміністративних бар'єрів, аналіз і координацію роботи дорадчих органів у цій сфері.

Характерною проблемою всіх країн, що стали на шлях ринкових реформ є значне вивільнення робочої сили в зв'язку з реструктуризацією великих підприємств, обумовлене цим падіння рівня доходів населення і, як наслідок, — зростання соціальної напруженості в суспільстві. Основним засобом вирішення зазначеної проблеми є розвиток самозайнятості населення через залучення його в малий бізнес. При цьому забезпечується не тільки зняття економічних і соціальних наслідків структурних перетворень, а й формується якісно нове джерело розвитку і стабільного економічного зростання системи в цілому.

Так, у Чехії, Польщі, Угорщині швидке зростання приватного сектору за рахунок різкого збільшення кількості малих підприємств дозволило в самий розпал ринкових реформ зберегти зайнятість на допустимому рівні, уникнути різкого падіння рівня життя і соціальних стандартів.

Необхідно враховувати, що згідно зі статистичними даними, кожен працюючий в секторі малого бізнесу в середньому забезпечує прожитковий мінімум ще чотирьом членам сім'ї, тобто виконує функції самозайнятості та самозабезпечення домашніх господарств, що в черговий раз доводить значущість малого підприємництва.

Зростання числа малих і середніх підприємств може вирішити проблему безробіття і сприяти підвищенню рівня життя, якщо його буде супроводжувати модернізація і зростання продуктивності підприємств, у тому числі великих. Тому розвиток малого бізнесу слід розглядати не тільки як складову частину всього комплексу заходів економічних реформ, а й як свого роду "соціальний амортизатор", що дозволяє нівелювати негативні наслідки реструктуризації економіки і поглинути значну частину вивільненої робочої сили.

ВИСНОВКИ

Отже, враховуючи вищевикладене можна припустити, що малі підприємства рідко створюють стабільні високооплачувані робочі місця, на відміну від великих підприємств. Проте малі підприємства є важливими новаторами в сучасній економіці. Нововведення малого бізнесу і великих підприємств нерозривно пов'язані між собою. Адже малий бізнес створює більшість нових робочих місць і є важливим новатором, тому необхідно активізувати зусилля щодо стимулювання розвитку малих підприємств.

У той час як великі фірми пропонують кращі робочі місця в середньому і вносять значний вклад у створення нових робочих місць та інновацій, наукові дослідження і досвід свідчать, що процес залучення великих підприємств до певної громади є складним.

Стратегія економічного розвитку окремої території, яка фокусується на конкретному виді діяльності або галузі є дуже ризикованою. Як було зазначено вище, чистий вплив на зайнятість у зв'язку з розширенням діючих підприємств, як правило, набагато більший ніж той, що пов'язаний з розташуванням нових підприємств. Це свідчить про те, що концентрація уваги на розвитку існуючих підприємств буде набагато успішнішою стратегією ніж залучення нових фірм, з огляду на роль малого бізнесу у зростанні зайнятості та підтримки підприємств. Ключ до успішної стратегії полягає в тому, щоб розробити такі підходи в економічній політиці, що передбачають створення сприятливих умов, які дозволять малому та великому бізнесу ефективно працювати в ринкових конкурентних умовах. Багато громад у розвинених країнах домоглися успіху в створенні цього середовища. Вони розробили і сприяли високому розвитку робочої сили через створення шкіл, коледжів і університетів; надали можливості для навчання протягом усього життя; будували і підтримують високу якість суспільної інфраструктури; створили бізнес-клімат з помірним рівнем оподаткування та регулювання. Тому перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз інфраструктури розвитку малого підприємництва.

Література:

1. Буркинський Б.В. Роль малого бізнесу в реформуванні економіки регіону / Б.В. Буркинський // Економічні інновації. — № 59. — 2015. — С. 6—15.
2. Соколенко В.А., Струкова А.Г. Роль малого бізнесу в регіональній економіці / В.А. Соколенко, А.Г. Струкова // Вісник НТУ "ХПІ". — 2013. — № 6 (980). — С. 123—127.
3. Юрко Т.С. Роль малого підприємництва в забезпеченні розвитку національної економіки / Т.С. Юрко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1381>
4. Шадура-Никипорець Н.Т. Роль малого підприємництва у розвитку регіональних господарських систем / Н.Т. Шадура-Никипорець // Проблеми і перспективи економіки та управління. — № 3 (3). — 2015. — С. 209—214.
5. <http://www.ukrstat.gov.ua> — офіційний сайт Державної служби статистики України.

References:

1. Burkins'kiy, B.V. (2015), "The role of small businesses in reforming the regional economy", *Ekonomichni innovatsii*, vol. 59, pp. 6—15.
2. Sokolenko, V.A. and Strukova, A.G. (2013), "The role of small businesses in the regional economy", *Visnik NTU "CHPI"*, vol. 6 (980), pp. 123—127.
3. Yurko, T.S. (2012), "The role of small businesses in ensuring national economic development", available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1381> (Accessed 20 July 2016).
4. Shadura-Nikiporec', N.T. (2015), "The role of small business in the development of regional economic systems", vol. 3 (3), pp. 209—214.
5. State Statistics Service of Ukraine (2016), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 20 July 2016). *Стаття надійшла до редакції 01.08.2016 р.*